

18. Yüzyıl İngiltere'sinde Maskeli Balolarda Türk Kostümleri: Turquerie Üzerinden Bir Değerlendirme^a

Tülin Yenilir^{b, c}

Özet

18. yüzyılda Avrupa'da yayılan Turquerie modasının yansıması olarak sanatta ve gündelik hayatta Türkleri anımsatan eşyalar ve Türk giyim kuşamları Avrupalılar arasında popüler hale gelmiştir. Maskeli balolar da bu bağlamda Turquerie modasının yayıldığı alanlardan biridir. Bu çalışma 18. Yüzyılda gündelik hayat ve sanatta bir moda haline gelen Turquerie perspektifinden, aynı yüzyılda maskeli balolarda Türk kostümü giyilmesi konusundaki ilgiyi tartışmaktadır. Bu dönemde İngiltere'deki maskeli balolar halkın her kesimine açık, yalnızca bilet satın alınarak dahil olunabilen eğlenceler haline gelmiş ve dönem basınında da bu konuya sık sık yer verilmiştir. Çalışmada maskeli balolardaki Türk giysilerine olan ilgi, dönemin görsel ve yazınsal kaynaklardan elde edilen verilerle analiz edilmiş ve maskeli balo eğlenceleri için kostüm kataloğu işlevinde kullanılan bir kıyafet albümü incelenmiştir. Bu albümde yer verilen Türk figürlerin toplumsal statüleri ile bu modayı tüketenlerin statüleri arasındaki benzerlikler belirlenmiş ve Turquerie kavramı üzerinden değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Turquerie
18. yüzyıl
Maskeli balo
Kıyafet albümü

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 15.06.2023
Yayın Tarihi: 28.09.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1315070

Turkish Costumes at Masquerades in 18th Century England: An Evaluation on Turquerie

Abstract

As a reflection of the Turquerie fashion that spread in Europe in the 18th century, items reminiscent of Turks in art and daily life and Turkish clothing became popular among Europeans. Masquerades are also one of the areas where the Turquerie fashion spreads in this context. This study discusses the interest in wearing Turkish costumes in masquerades in the same century from the perspective of Turquerie, which became a fashion in everyday life and art in the 18th century. In this period, masquerades in England became entertainments open to all segments of the public, which could only be attended by purchasing tickets, and this issue was frequently mentioned in the press of the period. In the study, the interest in Turkish clothing in masquerades was analyzed with the data obtained from the visual and literary sources of the period, and a clothing album used as a costume catalog for masquerade entertainments was examined. The similarities between the social status of the Turkish figures in this album and the status of those who consume this fashion were determined and evaluated through the concept of Turquerie.

Keywords

Turquerie
18th century
Masquerade
Clothing albume

About Article

Received: 15.06.2023
Published: 28.09.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1315070

^a Bu makale Doç. Dr. Nurdan Küçükhasaköylü danışmanlığında tamamlanan "18. Yüzyıl İngiliz Sanatında Türk Modası/Turquerie" (2022) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

^b İletişim Yazarı: tulin.yenilir@cbu.edu.tr

^c Arş. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, ORCID numarası: 0000-0001-9737-5287

Giriş

18. yüzyılda İngiltere’de sadece soylu ve zenginlere ait olma tekelinden halka açılan maskeli balolar dönemin oldukça önemli gelişmelerindendir. Bu balolarda farklı milletlerden insanların kılığına girmek moda haline gelmiştir. Dönemin modasının -Turquerie- bir yansıması olarak bu balolarda tercih edilen kostümlerden biri de Türk kostümleridir. Bu noktada kostüm tasarımlarında kıyafet albümlerinden de sıklıkla faydalanılmıştır.

Bu çalışmanın amacı, 18. Yüzyılda Londra’da düzenlenen maskeli balolarda İngilizler tarafından Türk giysilerinin tercih edildiğini, dönemin görsel ve sanatsal kaynakları üzerinden vurgulamak ve bu bağlamda yine bir dönem kaynağı olarak maskeli balolar için kostüm diktirmek isteyen kişilerin başvurduğu *Collection of Dresses of Different Nations Ancient and Modern* (1757) adlı kıyafet albümünü incelemektir. Çalışmanın tarihsel sınırını 18. yüzyıl, coğrafi sınırını İngiltere ve içerik sınırını ise maskeli balolarda giyilen ya da giyilmesi planlanan Türk kostümleri oluşturmaktadır. Çalışmada maskeli balolarda Türk kostümlerinin tercihi üzerine literatür taraması yapılmış, elde edilen verileri tamamlayıcı dönemin görsel kaynaklarına ulaşılmıştır. Bununla birlikte maskeli balolar için önemli bir kaynak olarak bir kıyafet albümü analiz edilmiş ve tüm veriler dönemin Türk modası (Turquerie) kapsamında değerlendirilmiştir.

Türk Modası Üzerine

18. yüzyılda Osmanlı ve Avrupa arasındaki ilişki farklı bir boyut kazanmış buna bağlı olarak -karşılıklı elçi heyetlerinin de etkisiyle- kültürel alışveriş önceki yıllara kıyasla artmıştır. Bu dönemde özellikle Paris’te başlayan ve tüm Avrupa’ya yayılan bir moda başlamıştır. Türk konulu opera ve baleler, romanlar, konusunu Türklerle ilgili tarihi olaylardan alan tiyatroların yoğun ilgi ve talep gördüğü bu moda ‘Türk modası’ ya da ‘Turquerie’ olarak adlandırılmaktadır (Renda, 1985, 41). Bu moda kapsamında özellikle kadınlar arasında Türk kostümlü portre yaptırmak popüler hale gelmiş; kadınlar için bu portreler bir statü göstergesi haline gelmiştir. Öyle ki Fransa Kralı XV. Louis’nin resmi metresi ve Pompadour Markizi Jeanne-Antoinette Passion da, Turquerie’yi bir statü simgesi olarak kullanmış, Kral ile ayrıldıktan sonra bile bu tür eserler yaptırmaya devam etmiştir (Monson, 2021, 178). Bu moda kapsamında Kutsal Roma İmparatoriçesi Maria Theresa (1717-1780) da katıldığı maskeli balo sonrası Türk kostümlü portresini yaptırmıştır (G.1).

Görsel 1: Maria Theresa Türk maskeli balo giysileri içinde, 1744 (Williams, 2015, 93)

Dictionnaire de l'Académie Française (1935) Turquerie'yi "Konuları veya pitoresk detayları Türk geleneklerinden veya doğu dekorundan ödünç alınan sanatsal veya edebi kompozisyon" şeklinde tanımlamaktadır. Turquerie üzerine önemli çalışmalara sahip Haydn Williams (2015, 7) ve Nebahat Avcıoğlu (2014, 15) bu terimi yayınlarında genellikle sanat ve mimari üzerinden Türk dünyasına ilişkin öğeleri belirten bir sözcük olarak nitelemektedir. Ancak bu moda yalnızca sanatta kalmamış ve gündelik hayata da sirayet etmiş; usulünce servis edilen Türk kahvesi içmek, evlerde Türk figürlü porselen eşyalar bulundurmak ve gündelik hayatta da Türk giysilerinden parçalar kullanmak birer moda haline gelmiştir.

Maskeli Balolarda Türk Kostümleri

Maskeli balolar toplumun aristokrat sınıfına özgü bir eğlence biçimi olmuş ve yüzyıllar boyunca bu özelliğini korumuştur. 18. Yüzyıl İngiltere'sinde bu sistemin değiştiğini, bu baloların halkın her kesimine hitap etmeye başladığını görmekteyiz. İsveçli John James Heidegger (1659-1749) ile Venedikli Theresa Corneyls (1723-1797) gibi girişimciler, 18. yüzyılın ilk yarısında Londra'da geniş çaplı maskeli balolar düzenlemiş ve bu balolara halk tarafından da yoğun bir katılım sağlanmıştır (Castle, 1986,10). Heidegger'in girişimiyle 1717 yılında halkın katılımını hedefleyen ilk maskeli balo, Haymarket Tiyatrosu'nda gerçekleşmiştir. Tek katılım koşulu bilet ücreti ödemek olan bu balolar, 1720-1730 yılları arasında haftada yaklaşık olarak 700 ile 800 kişi arasında misafir ağırlamıştır. Bu balolara kimi zaman "Geceyarısı Maskeli Baloları" da denmiştir ve bu isim, baloların 21:00-22:00 civarı başlayıp ertesi günün sabahına kadar sürmesinden kaynaklanmaktadır (Castle, 1995, 86).

Yukarıda değinildiği gibi bu maskeli baloların en önemli ve dikkat çeken özelliği, halkın her kesimine açık olmasıdır. Öyle ki sıradan halkın katıldığı bu balolara İngiliz Kraliyet ailesi de katılmış; bu durum dönemin medyasında Weekly Journal'ın 25 Ocak 1724 tarihli haberiyle "Lord ve çırak, berduş ve düşes uzun bir süreliğine eşit" şeklinde yansımıştır (Castle, 1995, 85). Bu maskeli balolar Ranelagh Bahçeleri, Marylebone Meydanı, Soho Meydanı, Pantheon ve Almack'larda yüzyıl boyunca düzenlenmeye devam etmiştir (Castle, 1986, 10). 18. yüzyılda maskeli balolarda tercih edilen kostümler arasında Türk kostümleri de oldukça ilgi görmüştür (Castle, 1995). İngiliz Kralı VIII. Henry (1509-1547) sarayında düzenlediği bir maskeli baloda Türk kostümü giymiştir (Jirousek, 2005, 240). Bu durum bize bu balolarda Türk kılığına girmenin aslında nadir de olsa 18. yüzyıldan önce de var olduğunu göstermektedir. Ancak bir

moda haline gelmesi 1770'leri bulmuş ve yüzyıl sonuna kadar devam etmiştir (Baines, 1981, 162).

Maskeli balolara olan bu ilgi, kıyafet albümleri ya da kostüm kataloglarına olan merakı da artırmıştır. Bu albümlerde dikkat çoğunlukla yabancı milletlerden insanların kostümlerine çekilmiştir. Bu anlamda özellikle maskeli balolarda giyilmek üzere kostüm diktirilirken -bir sultan ya da yeniçeri gibi görünmek isteyenlerin hem görsel hem de teknik ayrıntıları bulabildiği- John Tinney'in "Collection of the Eastern and Foreign Dresses" (1750) ve Thomas Jeffery'nin "Collection of the Dresses of Different Nations, Ancient and Modern" isimli kıyafet albümleri (1757) oldukça önemlidir (Castle, 1986, 60). Bunun dışında maskeli balolarda giyilmek üzere kostüm kiralayan işletmeler de türemiş; Eccard Deposu gibi bazı işletmeler, reklam afişlerinde 'Çerkez ve Sultan' isimlerini özellikle geçirmişlerdir (Williams, 2015, 76).

Dönemin basını da bu balolara ve balolardaki kostümlere geniş yer ayırmaya devam etmiştir. Gentleman's Magazine'in Ekim 1768 tarihli haberi Danimarka Kralı VII. Christian'ın (1766-1808) düzenlediği baloyu şöyle aktarmıştır: "Bir sultan karakterine bürünmüş Ancaster düşesi herkesçe beğenildi; kakım kürklü saten kaftanı yeri süpürürken Doğu ihtişamı tarzıyla öylesine dalgalanmaktaydı ki, Thames kıyılarından İstanbul'un saraylarına hayal gücüyle taşındık." (Gentleman's Magazine, 1768, 450). Aşağıdaki görselde bu haberin gravür tekniği ile yapılmış görseline yer verilmiştir. Burada resmin merkezinin sağ kısmında Ancaster Düşesi görülmektedir. Görselde (G.2) başında hilal şeklinde aksesuarı olan düşes, arkasında uzayan uzun kuyruklu kaftanıyla ihtişamlı bir görünüme sahiptir. Yine resmin sağ ön kısmındaki şalvarı ve türbanı ve belindeki kuşağına sarılı silahıyla bir Türk figür daha görmekteyiz. Bu da bize erkekler arasında maskeli balolarda Türk kostümü giymenin bir moda haline geldiğini göstermektedir. Yine Gentleman's Magazine'in (1771, 90-91) bir haberine göre, aynı yılın 6 Şubat Perşembe günü saat akşam 10 civarı başlayan Mrs. Corneyls'in Soho'da düzenlediği maskeli baloya katılanlar arasında 'sarığında yas hilali ile melankolik bir Türk'ün' de olduğu bilgisine rastlıyoruz.

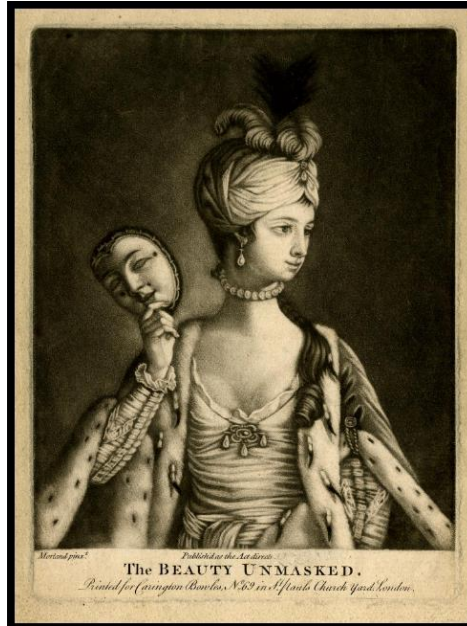

Görsel 2: Danimarka Kralı tarafından verilen maskeli balo, 1769 (Williams, 2015, 77)

18. Yüzyıl İngiltere'sinde Maskeli Balolarda Türk Kostümleri: Turquerie Üzerinden Bir Değerlendirme

Maskeli balolarda Türk -daha geniş bir çerçevede ele alacak olursak- Doğulu gibi giyinmenin İngiliz kadınlarının gündelik hayatlarına da sirayet ettiği anlaşılmaktadır. The Magazine À la Mode, Or Fashionable Miscellan (1777, 367) isimli bir moda dergisinde 'hanımların elbiselerinde Türk ve İran tarzına olan yöneliş' açıkça belirtilmiştir. Bunun dışında yine dönemin gazetelerinde aralarında Türk kostümleri de bulunan fantezi giysilerin toptan satın alınabileceği ve maskeli balolar için abonelik reklamlarının verildiği ilanlara düzenli olarak rastlanmaktadır (Castle, 1986, 3).

Bu dönemde Türk kostümüyle maskeli baloya katılanların, portre yaptırması da moda haline gelmiştir. British Museum'da bulunan "The Beauty Unmasked" isimli gravürler üzerinden bunu görebilmek mümkündür (G.3-4). Gravürde yer alan figürlerin sağ ellerinde ve yüzlerinden uzakta tuttıkları masklar, bu resimlerin bir maskeli balo sonrası yapılmış olduğunu izleyiciye göstermektedir. Çalışma kapsamında bu gravürlerden altı tanesine ulaşılabilmektedir¹. Gravürlerin tamamının ortak özelliği ise aynı şablondan üretilmeleridir. Dikkatli bakıldığında figürlerin yüzleri dışındaki tüm giysi, aksesuar ve saç modelleri birbirinin aynısıdır ya da çok küçük değişiklikler vardır. Burada portreyi yaptıran kişilerin aynı kostümü ve aksesuarları giymiş ve aynı pozunu vermiş ya da yapan kişilerin ortak bir eşya deposuyla çalışıyor olmasından daha güçlü bir ihtimal, gravürlerin tek bir kalıptan çıkmış olmasıdır. Bu da Türk kostümlü maskeli balo katılımcıları arasında bu giysiler içinde portre yaptıranın -dönemin ekonomik ve seri bir üretime olanak tanıyan- gravür tekniği ile yaptırılacak kadar ilgi gördüğünü göstermektedir.

Görsel 3: The Beauty Unmasked, 1770, Henry Morland'dan sonra Carington Bowles için yapılmış gravür, 15.3x11.4, British Museum: 2010,7081.1649 © The Trustees of the British Museum

¹ Bu gravürlerden yalnızca iki tanesinin görseline bu çalışmada yer verilmiştir. Gravürlerin tümüne müzenin resmî web sayfası üzerinden (<https://www.britishmuseum.org/>) 2010,7081.834; 2010,7081.1648; 1902,1011.6769; 1872,0511.266 müze numaraları ile ulaşabilirsiniz

(Kaynak: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_2010-7081-1649 Erişim tarihi: 30.04.2023).

Görsel 4: The Beauty Unmasked, 1765-75, Robert Sayer için yapılmıştır, 15.1x11.2 cm British Museum:1874,0613.2671 © The Trustees of the British Museum

(Kaynak: https://www.britishmuseum.org/collection/object/P_1874-0613-2671 Erişim tarihi: 30.04.2023)

Bu noktada Türk kostümleri ile portre yaptırmanın popülaritesine ve bu modanın yalnızca 18. yüzyılla da sınırlı kalmadığına, sonraki yüzyılda da -sanatta konusu ve içeriğinin kaynağı aynı olmakla birlikte Turquerie'den çok farklı bir yaklaşım olarak nitelendirdiğimiz - Oryantalizm'in hâkim olduğu 19. yüzyılda bile -Türk kostümlü portrelerin toplumun üst düzey yöneticileri tarafından tercih edilebildiğini, Turquerie ruhunun kolay kolay kaybolmadığını bir örnek üzerinden göstermek yerinde olacaktır. Günümüzde Royal Collection Trust'ta bulunan 1850 yılında Prens Albert tarafından yaptırılan ve doğum gününde Prenses'e hediye edilen, Türk Kostümüyle Soylu Prenses Victoria (RCIN 421115) isimli resimde geleceğin kraliçesi üzerine bir Türk dokuması serilmiş minder üzerinde, elindeki inci dizileri ile tespih çekerken ve figüre göre sağ tarafta duracak şekilde rahle üzerinde açık bir Kuran ile resmedilmiştir². Bu da bize bu modanın 19. yüzyılın ortalarında dahi bu modanın geçmediğini, aksine dönemin Prensesi ve geleceğin Kraliçesi tarafından yeniden üretildiğini göstermektedir.

Maskeli Baloların Kostüm Tasarımında Başvuru Kaynağı Olarak Thomas Jeffery Albümü: Collection of Dresses of Different Nations Ancient and Modern

Çalışmanın bu bölümünde 18. Yüzyılda İngiltere'de maskeli balolarda Türk kostümü giymek isteyenler için bir katalog olarak tercih edildiğini bildiğimiz, ilk basımı 1757 yılında

² "Türk Kostümüyle Soylu Prenses Victoria" isimli portreye Royal Collection Trust online koleksiyonundan RCIN 421115 envanter numarası ile ya da doğrudan aşağıdaki linkten ulaşılabilir: <https://www.rct.uk/collection/themes/exhibitions/victoria-albert-art-love/the-queens-gallery-buckingham-palace/victoria-princess-royal-1840-1901-in-turkish-costume> (Erişim tarihi: 25.05.2023).

18. Yüzyıl İngiltere'sinde Maskeli Balolarda Türk Kostümleri: Turquerie Üzerinden Bir Değerlendirme

---

gerçekleşen *Collection of the Dresses of Different Nations Ancient and Modern* (Farklı Ulusların Kıyafetlerinin Koleksiyonu, Antik ve Modern) adlı dört ciltlik kıyafet albümü incelenecektir. Bu albümün Türklerle ilgili bölümünün içeriğini saray ve din görevlileri oluşturmaktadır. Bu çalışmada her bir statü ve görevi temsil eden birer örnek seçilerek aktarılmıştır. Eserlerin sayfada buldukları konuma göre sağ ya da sol kenarlarına resim numaraları verilmiştir. Çalışmada kaynak gösterirken ifade netliğinin sağlanması açısından bu resim numaraları kullanılacaktır.

Bu çalışma için eserin 1772 yılındaki ikinci baskısına ulaşılmıştır (Jeffery, 1772). Eserin basılı kopyaları günümüzde İngiliz Kraliyet Akademisi Kütüphanesi, Avustralya Ulusal Kütüphanesi ve New York Halk Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu eser farklı coğrafyalardan ve kültürlerden insanların, meslek erbaplarının ve ilginç karakterlerin giysilerini İngiliz aristokralara tanıtmaya işlevi görmüştür. Yabancı milletlerin insanları ve giyim kuşamlarını bu soylu kimselere tanıtan albümün Türk kıyafetleri ile ilgili olan bölümü, büyük ölçüde Jean Baptiste Vanmour'un (Baines, 1981, 162) ve Joseph Marie Vien'in gravürlerinin yeniden işlenmesiyle oluşturulmuştur (İnal, 2011, 251). 1699 yılında Fransız elçisi Marquis-de Ferriol ile birlikte İstanbul'a gelen Vanmour (Boppe, 1998, 4), burada Sultanın ve saray çevresinin, saray çevresinden olmayan meslek sahiplerinin ve çeşitli milletlerden kadın ve erkeklerin resimlerini yapmış; bu resimler daha sonra Vanmour'un hamiliğini yapan Fransız elçi Ferriol tarafından Fransa'ya götürülüp bastırılmıştır (Ferriol, 1714). Söz konusu resimler Avrupa sanatında Türk ya da Osmanlı imgesi oluşturulurken bir kaynak olarak kullanılmıştır (Bevilacqua ve Pfeifer, 2013,85). Vien ise Roma'daki Fransız akademisinin yatılı öğrencilerinin gerçekleştirdiği *La Caravane du Sultan à la Mecque, 1748*'de Osmanlı Sultanına Mekke yolculuğunda eşlik eden bir Türk alayını canlandırdığı karnavalın kostüm çizimlerini bizzat gerçekleştirmiş ve diğer öğrenciler ile birlikte bu çizimleri aynı adla bir albüm olarak basmışlardır (Landweber, 2005, 175). Bu bağlamda Vanmour'un İstanbul'a geliş (1699) ve Vien'in bahsi geçen maskeli balo karnavalındaki çizimlerinin ilk basım tarihi (1748) düşünüldüğünde, 1700 tarihli eserlerin Vanmour'dan 1749 tarihli eserlerin ise Vien'den alınmış olduğu iddia edilebilir.

Çalışmanın bu bölümünde incelenen dört ciltlik Thomas Jeffery Albümü'nün birinci cildinin ilk 29 gravürü Türklere ayrılmıştır. Albümün girişinde görseller numara sırasına göre karşılıklı sayfalara Fransızca ve İngilizce isimleri ile yazılmış; bazı görseller için kısa açıklamalara da yer verilmiştir. Yalnızca albümdeki numarası ile 5. ve 6. resimlerde Rum ve Transilvanya Sultanları gösterilmiştir. Türk ve Osmanlı kavramlarının bu yüzyılda henüz birbirinden net bir şekilde ayrılmaması sebebiyle bu karakterlerin de Osmanlı tebaasından gayrimüslim figürler olarak görülüp değerlendirilmiş olması mümkündür.

Albümdeki karakterler hakkında kısaca bilgi vermek gerekirse, içeriğini padişah, ten rengi ve milletlerine göre isimlendirilmiş kadın sultanlar, haremde görevli hadım ağaları, yeniçeri ağaları başta olmak üzere çeşitli görev ve rütbelerdeki askerler ve din adamları oluşturmaktadır.

Örnekler üzerinden bakıldığında, renkli gravür şeklinde basılan eserlerde yer alan figürlerin kıyafetlerinin kumaş dokusu ve desenini aktarma konusunda oldukça başarılı oldukları görülmektedir. Işık, figürlere genellikle resmin sol ön kısmından vurmuş, figürlerin gölgesi kendilerinin sağ arka kısmına düşmüştür. Işığın bu başarılı kullanımı giysilerin üzerindeki en ufak ayrıntının dahi fark edilmesine olanak sağlamıştır. Figürler teatral pozlarda gösterilmiştir.

Görsel 5: Yüce Padişah ya da Türklerin İmparatoru Kıyafeti (Habit of the Grand Seignior or Emperor of the Turks), 1700, Sanatçısı bilinmiyor, (Jeffery, 1772, R.2)

Görsel 6: Sultan ya da Türklerin İmparatoriçesi Kıyafeti, (Habit of Sultanness or Empress of the Turks) 1700, (Jeffery, 1772, R.4)

Çalışmada birer örneğine yer verebildiğimiz padişah (G.5) ve sultan (G.6) figürleri farklı türden giysiler ve aksesuarlarla tekrar tekrar resmedilmiştir (Jeffery, 1772, R.1-11). Figürlerde hem süs aksesuarları hem de kıyafetleri tamamlayan aksesuarlar resme ayrıntıyla işlenmiştir. Saç aksesuarları hemen hemen her resimde öne çıkmaktadır. Turquerie'nin bir özelliği olarak -nadir örnekler dışında- 18. yüzyılda İngiliz sanatında olduğu gibi bu albümde de harem ve hamam kavramlarına ne görsel ne de yazınsal olarak yer verilmiştir.

Albümde resmedilen Türk/Osmanlı figürlerin sıradan halktan değil de toplumun yönetici üst sınıfından olması tesadüf değildir. Resimleri albümdeki birçok esere kaynaklık eden Jean Baptiste Vanmour'un çoğunlukla saray çevresi ile ilişkiler kurup onların resimlerini yapmasının yanı sıra burada önemli bir faktör de resimlerin tüketicileridir. Bu albümlerden kostüm seçerek diktiren ve katıldığı balolarda herkesin ilgisini çekmeyi başaran ve hatta belki sonrasında bu kıyafetleriyle portrelerini yaptırılan kişiler de yine İngiliz toplumunun soylu sınıfıdır. Dönemin sanatsal tüketim alışkanlıkları düşünüldüğünde portre yaptırmak kendi içinde önemli ve kıymetli iken bir sultan ya da padişah giysileri içinde yaptırılan portrelerin bir noktada statüyü de pekiştirmek gibi bir işlevi olduğu da düşünülebilir.

Görsel 7: Siyahi Hadım Ağası Kıyafeti (Habit of the Black Eunuch's), 1749 (Jeffery, 1772, R.13)

Görsel 8: Baş Vezir Kıyafeti (Habit of the Grand Vizier), 1749 (Jeffery, 1772, R.15)

Gravürlerde sunulan kıyafetler incelendiğinde farklı devlet görevlerini temsil etmelerine rağmen erkek giysilerinde kullanılan öğeler arasında büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Bunlardan en önemlisi iç kısmı kürklü kaftan veya pelerin ve sarıklardır. Sarıklarda mutlaka uzun ve kalın kuş tüyleri bulunmaktadır (G.7, 8 ve 9). Bunun dışında askeri görevlilerin belindeki kuşağa bağlı bir tür kılıç (G.8 ve 9) dikkat çekicidir. Bunlardan sarık ve kuşak, daha sonraları görsel sanatlarda -tek başına kullanıldığında dahi- Türk figürlerin seçilmesinde önemli ayrıntılar haline gelecektir. Zira daha 17. Yüzyıldan itibaren Osmanlı'yı ziyaret eden İngiliz seyyahlar Türk kahveleri, hamamları, seramikleri, halıları gibi unsurlardan çok etkilenmiş ve bunları İngiltere'de açma girişimlerinde bulunmuşlardır. Bunlar arasında kahvehane projeleri gerçekleşmiş; içerisinde kahve satılan ve Turk's Head ya da Sultan's Head olarak isimlendirilmiş tüm mekanların kapı girişlerinin üzerine sarıklı bir Türk figürünün başı yerleştirilmiştir ve yıllar içinde İngiltere'de sadece Londra gibi bir merkezde değil kasabalarda bile tanınır bir sembol haline gelmiştir (Yıldız, 2014, 553-554). Son olarak bu albüme -temsili bir örneği görüldüğü üzere- (G. 10) din görevlileri yukarıdaki genellemelerden bağımsız olarak sade beyaz uzun bir gömlek ve sarık ile üzerinde kaftanla, elinde ise Kuran olduğunu düşündüğümüz bir kutsal kitapla resmedilmiştir.

Görsel 9: Türk Sancaktar Kıyafeti (Habit of a Turkish Standardbearer), 1749 (Jeffery, 1772, R.23)

Görsel 10: Müftü ya da Türklerin İmamı Kıyafeti (Habit of the Mufti or Chief Priest of the Turks), 1700 (Jeffery, 1772, R.26)

Değerlendirme ve Sonuç

17. ve 18. Yüzyıllarda geniş katımlı kostümlü eğlenceler Fransızlar tarafından kraliyet çevresince yapılmaktaydı. Bunun erken örneklerinden biri olarak, 1662'de Fransız Kral XIV. Louis'nin ilk erkek çocuğunun doğumu için düzenlediği turnuvada, kraliyet ailesinden beş erkek, aralarında Osmanlı'nın da olduğu beş farklı milleti temsil eden kıyafetler giymiştir (Williams, 2015, 63). Yine yukarıda belirtildiği üzere Vien'in de dahil olduğu Roma'daki bir grup Fransız öğrencisinin hazırladığı La Caravane du Sultan à la Mecque isimli maskeli karnaval da bunun örneklerindedir. Aynı dönemde İngiltere'de bu tür eğlenceler ancak yabancı girişimcilerin sayesinde halkın da katılım sağlayabildiği geniş çaplı balolara dönüşebilmiştir.

18. Yüzyıl İngiltere'sinde Maskeli Balolarda Türk Kostümleri: Turquerie Üzerinden Bir Değerlendirme

---

18. Yüzyılda Türk kostümleri, İngilizler arasında maskeli balolarda tercih edilen kostümlerden biri olmuştur. Maskeli balolar kendi doğası gereği fantastik türde eğlenceler olmasının yanı sıra Türk, Doğulu ya da Uzak Doğulu milletlerin kostümleri de onun bu yönünü beslemiş, popüleritesini artırmıştır. Maskeli balolarda doğulu kostümleri giymek 1770'lerde artık bir moda haline gelip yüzyıl sonuna değin sürmüştür. Bu dönemde maskeli balolara katılmak isteyenler eşya depolarından kiralama, gazete ilanlarında çıkan satış merkezlerinden satın alma ya da belli kıyafet albümleri üzerinden kostüm beğenip diktirme yoluyla Türk kostümlerini edinebilmişlerdir. Çalışma kapsamında incelenen Thomas Jeffery'ye ait albüm bu noktada önemli bir eserdir. Dört ciltlik eserin ilk cildindeki ilk 29 eser Türklere ait kostümlerdir.

Buradaki eserler incelendiğinde Türk kostümleri için tercih edilen figürlerin devletin üst düzey yöneticileri, padişah, sultanlar, yeniçeri ağaları, saray için görev yapan askerler ve üst düzey din adamlarından oluştuğu görülmektedir. Burada önemli bir nokta bu kostümlerin hitap ettiği kesim ve Türk kostümü ile portre yaptırmanın simgesel değeridir. Öyle ki bu konuyla ilgili olarak dönemin haberlerinde ya da gravürlerinde sıradan bir Türk köylüsü ya da bir ev hanımı kılığına girmiş bir İngiliz görülmemektedir ancak sultan, padişah ya da paşa gibi temsillere sıklıkla rastlanmaktadır.

Konuya daha geniş bir çerçevede, Turquerie ölçeğinden bakıldığında ise maskeli balolarda Türk kostümü giymek bu modanın yayıldığı alanlardan yalnızca biri olduğu görülmektedir. Bunun dışında Türk kahvesi içmek, Türk konulu tiyatro oyunlarını ve operaları izlemek, seyahatname ya da yine konusunu Türk tarihi ya da kişilerinden alan öyküler okumak, Türk figürlü porselenler satın almak, Türk kostümlü portre yaptırmak ve hatta daha maliyetli bir zevk olarak Türk odaları döşetmek bu dönemde Turquerie'nin sanatta ve gündelik hayatta görüldüğü yerlerdir. Bu bağlamda sanatın hemen hemen her alanında ve gündelik hayatın bir kısmında gördüğümüz Türk imgesi, alanlar arasında birbirini etkileme potansiyeline sahiptir. Türk konulu bir öykü okuyan kişi hemen ardından bir tiyatro oyununu izleyip, kıyafet albümlerinden beğenip diktirerek ya da kiralayarak etkilendiği karakterin kostümüyle bir maskeli baloya gidebilir ya da Grand Tour yapmış bir kimse döndükten sonra evini Türk eşyaları ile donatıp bir Türk odası yaptırabilirdi. Bu bağlamda değerlendirildiğinde maskeli balolarda Türk kostümü giymenin bu etkileşim zincirinin bir parçası olduğunu ve bunu gerçekleştirmenin de entelektüel bazı gereklilikleri olduğunu, bu tür deneyimlere sahip kişilerin öncesinde kostümler konusunda -kıyafet albümleri gibi kataloglardan- araştırma yaparak hemen ardından bununla bir resim yaptırma ihtimali düşünüldüğünde ise sanatın başka alanları için malzeme yarattığını söylemek de mümkündür.

Kaynakça

- À la Mode, Or Fashionable Miscellan.* (1777). <https://catalogue.nla.gov.au/> (Erişim tarihi: 10.06.2021)
- Avcioğlu, N. (2015). *Turquerie ve temsil politikası, 1728-1876.* (Çev. Renan Akman). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Baines, B. B. (1981). *Fashion revivals: from the Elizabethan age to the present day.* London: Batsford; New York: Drama Book Specialists.
- Bevilacqua, A. and Pfeifer, H. (2013). "Turquerie: culture and motion" *Past & Present.* Oxford: Oxford University Press.

- Boppe, A. (1998). *XVIII. yüzyıl Boğaziçi ressamları*. (Çev. Nevin Yücel Celbiş). İstanbul: Pera Turizm ve Ticaret A.Ş.
- British Museum Online Koleksiyonu* <https://www.britishmuseum.org/collection> (Erişim tarihi 30.04.2023)
- Castle, T. (1986). *Masquerade and civilization: the carnivalesque in eighteenth-century English culture and fiction*. California: Stanford University Press.
- Castle, T. (1995). *The female thermometer: eighteenth-century culture and invention of the Uncanny*. Oxford: Oxford University Press.
- Dictionnaire de l'Académie Française*. (1935) <https://www.dictionnaire-academie.fr/article/A8T1508> (Erişim tarihi: 21.05.2023)
- Ferriol, M. (1714). *Recueil de cent estampes representant differentes nations du Levant, gravées sur les tableaux peints d'après nature en 1707 & 1708*. Paris: Chez Basan, graveur.
- Gentleman's Magazine*. (1768). Vol. 38 Kaynak: <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015020066547&view=1up&seq=8&q1=Masquerade> (Erişim tarihi: 30.05.2023).
- Gentleman's Magazine*. (1771) Vol. 41, <https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015018405400&view=1up&seq=9> (Erişim tarihi: 28.05.2023).
- İnal, O. (2011). "Women's fashions in transition: Ottoman borderlands and the anglo-Ottoman exchange of costumes" *Journal of World History*, 22 (2), pp. 243-272.
- Jeffery, T. (1772). *A collection of different nations, ancient and modern particularly old English dresses*. London: Thomas Jefferys.
- Jirousek, C. (2005). "Ottoman influences in Western dress" *Ottoman dress: From textile to identity*. (ed. Suraiya Faroqhi ve Christoph K. Neunmann). İstanbul: Eren Yayıncılık, pp. 213-251.
- Landweber, J. (2005). Celebrating identity: Charting the history of Turkish Masquerade in early modern France. *Romance Studies*, Vol.23, N.3, pp. 175-189.
- Monson, D. E. (2021). *Replacing the image of the Ottoman Turk: Le Bourgeois Gentilhomme and Turquerie as Resistance*. University of Washington, PhD Thesis.
- Renda, G. (1985). "Avrupa sanatında Türk modası" *Sanat Üzerine*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, ss. 39-50.
- Royal Collection Trust Online Koleksiyonu* <https://www.rct.uk/collection> (Erişim tarihi: 25.05.2023)
- Williams, H. (2015). *18. yüzyılda Avrupa'da Türk Modası: Turquerie*. (Çev. Nurettin Elhüseyni). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Yenilir, T. (2022). *18. Yüzyıl İngiliz sanatında Türk modası/Turquerie*. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Yıldız, N. (2014). "Turkish Britons and Ottoman Turks in England During the Eighteenth Century", *Ottoman Empire and European Theatre II The Time of Joseph Haydn: From Sultan Mahmud I to Mahmud II (r.1730-1839)*, Hollitzer, pp. 539-586.